

LA SOCIOLOGIA DEL TREBALL A CATALUNYA (1974-1980)

Jordi Estivill-Josep Tomàs-Pilar Carrasquer-Teresa Torns

Pòrtic

Aquesta comunicació ¹ intenta realitzar un balanç bibliogràfic del que s'ha publicat respecte a la temàtica del treball a Catalunya des de 1974 fins l'any 1980.

El món del treball, o d'una manera més precisa, el conjunt de relacions tècniques i socials lligades a unes formes productives, es troba en els fonaments de l'organització social, econòmica i política. D'on la importància del seu tractament teòric, la seva significació per part de les diferents ciències socials i la necessitat d'un tractament global i interdisciplinari².

Des de tal perspectiva, interessa més l'examen del conjunt de la producció escrita, es digui o no sociològica, que no únicament el de les publicacions de Sociologia del Treball, "strictu sensu". Moltes vegades hom troba explicacions molt més acurades de la realitat social en les primeres que no en molts manuals per molt acadèmicament correctes que siguin.

Concretament, aquesta comunicació continua una recerca precedent en la qual es feia un balanç dels estudis del treball de 1939 a 1973 als Països Catalans³. Per això, ella abasta el període posterior que s'estén de 1974 a 1980, tot i el caràcter arbitrari d'aquesta divisió cronològica. Tanmateix es pot caracteritzar aquesta fase, per una readaptació de l'hegemonia econòmica i social anterior i l'adopció de formes polítiques distintes. És el moment en què esclata, a nivell internacional, una crisi encara present i que transforma profundament el món del treball. Tot això es tradueix, en un primer temps, en una major preocupació intel·lectual pel marc polític i econòmic en connexió amb les relacions de treball. En un segon temps, es palesa un tractament més circumscribit a aquestes darreres⁴.

Metodològicament s'ha procurat ésser exhaustiu en la inclusió dels llibres publicats en el període esmentat, i s'han pres els articles de revista més significatius, perquè marcaven una fita, un corrent, un canvi de signe temàtic, etc. . . En general s'ha exclòs la premsa quotidiana ja que només excepcionalment el seu ressò del món del treball ultrapassa el caràcter estrictament informatiu. Ni el lloc de publicació, ni la llengua han estat motius d'exclusió, mentre el material imprès tingués relació de prop o de lluny, amb els problemes del treball a Catalunya⁵. És evident que la pretensió d'exhaustivitat no ha estat aconseguida, però en qualsevol cas és una certa garantia de globalització d'aquest balanç bibliogràfic.

La sortida a la superfície del moviment obrer i l'eufòria productiva dels anys 1976-77

El fet que tant en els anys trenta com en el període que ens ocupa, l'eclosió de formes més democràtiques es produeixi en moments de crisi econòmica internacional, condiciona, i en quina mesura!, la sortida a la superfície i el desenvolupament del moviment obrer, així com els de les organitzacions empresarials.

En una primera fase, que s'estendria fins l'any 1977, la majoria de publicacions sorgides

del món del treball o que el concerneixen, s'entenen precisament a partir de les necessitats i exigències que els planteja la nova situació creada amb la mort del dictador. Necessitats que podrien agrupar-se al voltant dels eixos següents:

A.— Des de la repressió física i organitzativa fins a la censura més subtil⁶ — que sabia combinar lliberalitat aparent amb negativa sistemàtica envers el més substancial, amb un discurs alienant, unit a mecanismes d'integració ideològica (televisió, certa premsa, etc. . .) i pràctica (consum, política paternalista, etc. . .)—, tota una xarxa d'interferències procuraven mantenir els treballadors als nivells de consciència més empobrits que els procurava un sistema formatiu discriminatori i manipulatiu.

Per tot això i malgrat la creixent participació popular i el considerable esforç publicista que aprofitava totes les excletxes legals, les qüestions i drets més elementals eren ignorats per la gran majoria de la població. Lògicament les noves possibilitats (legalització dels partits i sindicats, regressió paulatina de la censura, etc..) foren aprofitades per a impulsar una onada informativa amb llibres petits, bàsics, de poc cost, a l'abast d'un màxim de gent. Aquest *esforç pedagògic* se centra en donar informació a nivell polític sobre què són els partits, la democràcia, el feixisme, el socialisme, les llibertats democràtiques, etc. . . i la publicació de textos d'autors ja clàssics de les diferents tendències (Marx, Proudhon, Bakunin, Lenin, Trotsky, etc. . .). En els aspectes que més interessen, mereixen ressaltar-se A. Comín *¿Qué es el sindicalismo?*, A. Marzal, O. Samedor *Com són els sindicats?*, M. Ludevid *¿Qué es y cómo funciona un sindicato obrero democrático?* i Equipo Análisis Laborales *¿Cómo se negocia un convenio?*⁷. Fins i tot s'editen alguns vocabularis i la quasi totalitat de manuals acaben amb una llista explicativa de sigles.

B.— Simultàniament l'altra prioritat és la de la *clarificació interna i externa* del que cada organització és i vol. Això genera un conjunt de dossiers en els quals s'especifica d'on sorgeixen, quins són els seus principis ideològics, la pròpia estructura, etc. . . La gran majoria van signats pels principals líders o pels òrgans corresponents. (N. Sartorius *¿Qué son las Comisiones Obreras?* J. Ariza *Comisiones Obreras*. CC.OO. *La Confederación Sindical de Comisiones Obreras*. UGT *Unión General de Trabajadores*. J.M. Zufiaur *Unión Sindical Obrera* i M. Zaguire, J.M. de la Hoz *Presente y futuro del sindicalismo* i J. Serrallonga *Sindicalismo agrario* Taula de Canvi num 4). Molts d'aquests treballs són editats per Nova Terra, La Gaya Ciencia i Avance, que junt amb Laia, són les editorials que més es distingeixen en aquesta línia.

C.— Continuant en la tradició anterior a aquests anys, la *constitució de la memòria* ocupa un lloc important. Es vol fer conèixer els protagonistes més destacats. Així molts llibres prenen la fórmula de presentar les biografies personals (J. Boix, M. Pujades *Conversaciones sindicales con dirigentes obreros*, M. Camacho *Charlas en la prisión* —publicat primer a França— i el ja citat de Zaguire y de la Hoz).

Mereix subratllar-se el llibre que presentava F. Rodríguez Ocaña, *Candidato de los trabajadores* perquè es connecta amb una altra de les vetes testimonials de llavors: l'articulació de les lluites obreres amb les reivindicacions dels barris populars que els anys precedents han tingut una gran importància política (E.D.E. *La lucha de los barrios de Barcelona*, D. Giménez Plaza *Sabadell: el pueblo unido*. . ., D. Fabregat, D. Jiménez *La Huelga y la reforma, Sabadell, metal otoño*, Colectivo de Estudios por la Autonomía Obrera *Luchas autónomas en la transición democrática*).

Des dels anys 74, si bé més marcadament el 1976-1977, continuen apareixent explicacions d'experiències concretes de determinades empreses, (F. Miguélez, *Seat, la empresa modelo del régimen*, D. Giménez Plaza, *Roca, organización obrera y desinformación*) o de sectors i zones (F. Miguélez, *La lucha de los mineros asturianos bajo el franquismo*, I. Riera, J. Botella, *El Baix Llobregat, 15 años de luchas obreras*) que s'han distingit per una especial combativitat.

A partir de 1977, i amb la salvetat d'un llibre publicat a Suïssa (CC.OO. *Luchas obreras*

en España 1972-73), veuen la llum pública un conjunt de reflexions històriques que traceten de fer un balanç del progrés del moviment obrer però també de les seves crisis, contradiccions, etc. . . (J.A. Díaz Luchas *internas en CC.OO. 1964-1970*), M. Ludevid *El movimiento obrero en Catalunya bajo el franquismo*). En aquest esforç de reconstitució de la memòria obrera es publiquen dues recerques sobre el moviment vaguístic: una més de tipus general (I. Ferri, J. Muixí, E. Sanjuán *Las huelgas contra Franco*) i més concreta l'altra (F. Fanés *La vaga de Tramvies de 1951*). El Centre d'Estudis Socialistes organitza el mes d'abril de 1977 unes Jornades sobre *Història del socialisme a Catalunya (1939-1972)* publicades en els exemplars 4 i 5 de la revista *Debat*, on, al voltant de quatre ponències sobre el Moviment Socialista, el Front Obrer de Catalunya, els socialistes i la lluita sindical, i la lluita per la democràcia, s'agrupen 22 comunicacions d'interès diferent però que reflecteixen —a partir dels testimonis vivents— força bé quin va ésser el paper d'uns homes i organitzacions en la clandestinitat en el si d'una determinada família política.

Els despatxos dels advocats "laboralistes" varen jugar un paper destacat com a llocs de reunió, de reflexió i de defensa dels treballadors. Per la qual cosa val la pena senyalar que malgrat llur retracció escriptural, molts d'ells posseeixen arxius molt importants. Com exemples caldria citar els d'en Gasch, Farrés, Gay, Gallego, Gallissà i Oliveras, Fortuny, Gispert, la temptativa unitària i pluridisciplinar de CEALSA, Casares, Fina, etc... Dels dos darrers tenen interès llurs articles i el llibre més recent d'A. Fina *Des del nostre despatx*.

La majoria dels autors esmentats han publicat també escrits sobre determinats conflictes. No és possible referenciar-los tots encara que tinguin un pes específic de Gil sobre la Chrysler, de Luchetti sobre la SEAT, de Roma sobre el Grup Mundo, i els números 51-53, 58-60 de Cuadernos del Ruedo Ibérico on es ressenyen diverses vagues i s'elabora una certa tipologia del moviment obrer.

No hi ha gaires estudis del paper del sindicat vertical encara que tothom hi faci referència sobretot per a mostrar-ne el seu caràcter repressiu (M. Ludevic *Cuarenta años de sindicato vertical*, M.A. Aparicio *El sindicalismo vertical y la formación del estado franquista*), però aquest organisme va tenir funcions més complexes, que resten per aclarir, i que afecten la situació actual del sindicalisme, tot i que és en aquest terreny on la ruptura assoleix el nivell més alt.

Es pecaria d'injust si en els esforços de reconstitució de la memòria obrera no es parlés dels dos treballs, potser més acabats (F. Almendros, E. Jiménez-Asenjo, F. Pérez, E. Rojo *"El sindicalismo de clase en España"*, F. Claudín *"El nuevo movimiento obrero español"*). El primer és una bona i precisa pel·lícula de l'evolució dels diversos sindicats des de 1939 fins 1977, però potser li falti allò que caracteritza el segon, una valoració del conjunt.

D.— El combat del moviment obrer per a obrir-se pas, el porta a plantejar-se un conjunt de problemes que constitueixen *reptes importants per a les organitzacions* que es mouen entre unes definicions ideològiques i unes expectatives de transformació político-social, i una realitat molt més dura i que només amb grans esforços aconseguixen de fer evolucionar.

Un primer tema present els anys 74-75 que continua el 1978 i actualment, és el de les Eleccions Sindicals. De bell antuvi perquè les organitzacions no estaven totes d'acord en presentar-s'hi. Mentre UGT i CNT continuaven condicionades pels vells esquemes d'una certa oposició, CC.OO. i USO en canvi utilitzaven els canals institucionals legals. Dos llibres, el primer segrestat, E. Martín, i J. Salvador *"Los enlaces sindicales"* i *"Las elecciones sindicales"*, donen una visió explicativa dels mecanismes i possibilitats institucionals. Els ja referenciats de Zaguire, De la Hoz, i Boix, Pujades presenten de fet les biografies dels principals candidats. El darrer, però, incideix sobre l'altre punt conflictiu en què s'enfrontaven en el si de Comissions dues tesis: una primera maldava per pràcticament constituir el nou moviment sindical a partir del càrrecs elegits, l'altra, defensava l'opció que no havia de desarticular-se l'estructura clandestina, tot jugant amb les possibilitats del marc legal (M.

Camacho "El debate de CC.OO."). El debat reflectit en els diaris i centrat a Catalunya, s'esfilagarse, no sense sensibles ruptures, per la victòria de les Candidatures Unitàries i Democràtiques i per l'evolució política posterior.

Relacionat amb aquest tema apareix una altra gran qüestió: la de la unitat del moviment obrer i sindical. Antiga aspiració dels treballadors a tots el països, element clau de llur força, voluntat reafirmada en la clandestinitat però també per l'existència d'un únic sindicat obligatori, aquesta perspectiva és ampliament debatuda en totes les publicacions de l'època. La constitució de la COS (Coordinadora d'Organitzacions Sindicals), les accions unitàries victorioses (CC.OO., USO, UGT, SOC "Presente y futuro del sindicalismo en Catalunya"), les tradicions unitàries en el si de CC.OO, CNT i USO i el ressò positiu en la gran majoria d'obers, xoquen amb la voluntat d'hegemonia dels diferents corrents polítics que pugnen pel control i l'adscripció dels diversos sindicats a llur línia. Malgrat que aquesta surti victoriosa de la discussió, el debat continua obert i reneix freqüentment en publicacions posteriors, sobretot entroncat amb la perspectiva d'autonomia sindical.

Lligats als dos anteriors temes sobresurten el de la concepció del sindicat com a organisme de transformació i de la seva dimensió política. Una vegada més, la clandestinitat i la politització inherent a ella i als trets del franquisme, havien portat als sindicats a prendre un espai polític superant els aspectes estrictament reivindicatius de tipus econòmic. La tradició històrica de la CNT també hi ajudava. Per a explicar aquesta nova perspectiva s'encunya una terminologia, especialment entre els autors lligats a CC.OO (N Sartorius "El resurgir del movimiento obrero" i "El sindicalismo de nuevo tipo"). Les idees autogestionàries semblen avançar molt, però llur petjada es reflecteix més en els programes dels partits que en els sindicats, amb les excepcions de CNT i USO (AA. VV. L'autogestió a debat).

Per fi, una nova pregunta condiciona el debat del moment. Com articular les reivindicacions socials amb les nacionals?. L'actualitat d'aquest eix de reflexió es projecta en diferents trobades: El col·loqui de Barcelona de 1974, l'Encontre de Ciències Humanes i Socials de Perpinyà de 1976, el debat de Barcelona de 1977, etc... de les quals en surten substancials publicacions. (Col·loqui d'historiadors, els núm. 3 i 4 de la revista Aïnes, el debat sobre els Països Catalans, etc. . .). Precisament, en aquests encontres s'hi barreja una relativament nova concepció dels Països Catalans reflectida en diferents números de les revistes "Taula de Canvi" (núm. 3 i 4), "Quaderns d'Alliberament" i "Nous Horitzons" (núm. 47 i 48).

Pràcticament hi ha l'acord sobre que una i altra reivindicació van més o menys lligades, encara que no necessàriament de forma cronològica, però les divergències apareixen en les formes concretes que aquesta connexió ha d'adoptar. En el cas de Catalunya el recent allau immigratori ho fa més complex (V. Alba *Els problemes del moviment obrer de Catalunya, 1976*). De fet, l'eufòria autonomista d'aquests anys és latent en molts treballs i pràcticament en un consens molt ampli de les forces sindicals que manifesten llurs opinions positives (CC.OO, SOC, UGT i USO *Els treballadors per l'autonomia, 1977*).

Les publicacions lligades als interessos i la perspectiva empresarial

El món empresarial veu, després de la mort del General Franco, la necessitat d'adoptar noves formes organitzatives per a defensar els seus interessos. Els esforços per a dotar-se d'una estructura organitzativa adequada van acompanyats d'una intensa campanya en els mitjans de comunicació, destinada tant a convèncer els mateixos empresaris dels avantatges d'estar associats com, paral·lelament, per a netejar llur imatge pública d'anteriors velleïtats franquistes.

Per a dur-ho a terme, a més de la premsa diària, utilitzen revistes i publicacions que, o bé estan vinculades a una organització empresarial (com les del Fomento del Trabajo Nacional: "Fomento de la Producción" i "Economía Nacional e Internacional de la empresa"

que cap a l'any 1976 reforma el seu format i inclou uns continguts més adients a aquesta etapa, i passa a intitular-se "Horizonte Empresarial"), o bé se'n fan eco des d'una perspectiva afí (vegi's "Alta Dirección" de la Asociación Para el Progreso de la Dirección, "Actualidad Económica", etc. i tot el seguit de publicacions aparegudes durant 1977-79 com "Nueva Empresa", "Dinero", etc.).

La tasca efectuada pels centres d'estudi existents vinculats a diferents associacions d'empresaris com, per exemple, el Centro de Estudios y Asesoramiento Metalúrgico *El futuro de la metalurgia española*; *Salarios en la metalurgia: resultados de la encuesta 1975*; *Absentismo laboral* es veu enriquida per les aportacions dels nous gabinets de recerca i assessorament creats per les patronals. Així, el del Foment elabora des d'informes periòdics sobre la conjuntura econòmica fins a d'altres de caire més puntual com l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, les eleccions al Parlament Català o les iniciatives de la Generalitat en matèria laboral. Normalment, aquests informes són publicats, totalment o parcialment a "Horizonte Empresarial". El mateix podria dir-se d'altres agrupacions territorials o federacions sectorials que, segons llurs possibilitats, confeccionen estudis que consideren necessaris per a l'acció empresarial i que tracten temes que els proporcionen un coneixement de l'àmbit o sector en el qual operen i, també, argumentacions per a les seves propostes.

En canvi, per a valorar la producció escrita en el terreny de la gestió i direcció d'empreses, de les tècniques de "managament" i de relacions humanes, hem d'apropar-nos fonamentalment a les publicacions editades per les diferents institucions pedagògiques encarregades de formar nous empresaris i directius (ESADE, IESE, EADA, Etc.). De la col·lecció d'ESADE es poden citar els següents títols: L. Pugés Cambra, *Economía, beneficio y ética*; J. Baruel Coll, *El desplazamiento industrial y sus efectos en la moral laboral*; M. Peña Batzán, *Dirección de personal: organización y técnicas*; E. Recio Figueras, *Planificación de los recursos humanos*. De l'IESE assenyalaríem: F. Errasti, *Retos actuales de la revolución industrial*; F. Domínguez del Brío, *Estrategia del crecimiento y del desarrollo económicos* i *Retos de la economía moderna*; F. Figuerola Esquins, *Naturaleza y método de la acción política en la empresa*. Aquestes institucions introdueixen també els debats que puguin produir-se a l'exterior, tot traduint les publicacions estrangeres més significatives.

Les noves tècniques d'organització, el canvi en la manera de gestionar el personal de l'empresa —dels "departaments de personal" es passa als "departaments de recursos humans"— i, darrerament, la preocupació entorn de la irrupció de la informàtica en el sector dels serveis, semblen ser els temes més analitzats. Últimament, també, el món empresarial dedica esforços a reivindicar públicament el benefici com a mòbil de la seva actuació, justificant el guany com a motor capaç de generar nova inversió, o senzillament, com a element intrínsec de la seva activitat.

Vegi's a títol d'exemple de tot el publicat durant el període citat: J. Lluís Navas, *El jefe o director de empresa*; E. Fondevila Roca, *El diagnóstico financiero de la empresa*; A. Valero Vicente, *Perspectiva de la dinámica social en la empresa mercantil*; J. Muro Sáenz, *Práctica de la inversión operativa empresarial*; A. Abad, *La empresa y el empresario ante el desarrollo*; A. Marzal, *Empresa y democracia económica*; A. Barella i Miró, *Principio del diseño de experimentación y optimización de procesos industriales*; J.M. Anzizu, *Cambio y desarrollo de las organizaciones*.

Les revistes anteriorment citades ("Horizonte Empresarial", Nueva Empresa"...) realitzen una important tasca de divulgació al públic menys especialitzat, dels temes abans esmentats.

Entitats com el Cercle d'Economia, editen periòdicament informes i celebren conferències, i les Cambres de Comerç, amb les seves publicacions, constitueixen un banc de dades important per al seguiment de la realitat empresarial i econòmica del nostre país.

En concret, la Cambra de Barcelona, demés de butlletins periòdics, publica d'altres in-

formes sobre temes específics. Vegi's els balanços anyals sobre l'economia i l'exportació catalana —*Memoria económica de Catalunya i Catalunya exporta*—; els informes sobre la integració a la CEE —*España y las comunidades europeas: situación y perspectivas, L'empresa catalana enfront de la nostra integració a la CEE*—; l'anàlisi de la crisi econòmica, *La crisis económica internacional. Reflexiones y propuestas*; el lligat a la qüestió autonòmica, *Estudio sobre la distribución de funciones, especialmente las de naturaleza económica en el marco de una autonomía regional. Aplicaciones a Catalunya*; l'estudi sobre *Investigación tecnológica en la Industria*, o la publicació de les *Jornadas sobre ingeniería, tecnología e investigación* de l'any 1978.

Per últim, cal fer referència als múltiples Congressos, Jornades i Seminaris organitzats el voltant de la problemàtica empresarial. Entre altres el Segon Congrés de la Petita i Mitjana Empresa, celebrat l'any 1978 i la celebració periòdica de la "Semana Económica Internacional" (anomenades també "Jornades Costa Brava").

Autors, idees i models forans.

És important remarcar aquí la influència de determinats autors —alguns traduïts en l'indicat període, altres encara inèdits—, corrents i models estrangers sobre la producció autòctona⁸.

En termes generals d'Itàlia i França arriben els textos més influents, i és el primer país el que fa notar més el seu pes en els sindicats i el moviment obrer en general.

Globalment pot dir-se que la producció intel·lectual de la península transalpina marca força els debats teòrics i polítics, i àdhuc científics, que afecten el món del treball. Un cert nombre de circumstàncies històriques que acosten els dos països expliquen aquest fenomen. Però també la riquesa del discurs polític i teòric italià i sobretot l'interès mutu per les dues realitats, i la solidaritat real palesa en tantes ocasions han provocat que fins i tot es publiquin llibres a Itàlia referits a les realitats d'ací. Val la pena esmentar M. Calamai *Storia del movimento operaio spagnolo del 1960 al 1975* i F. Bentivogli *Spagna, sindacato e democrazia*, que estan caracteritzats per un bon coneixement del tema i, especialment, per donar una gran quantitat de textos i documents històrics de gran valor per a comprendre l'evolució de les organitzacions obreres en la clandestinitat, en particular CC.OO. i USO.

El conjunt de la premsa obrera, i les revistes polítiques i científiques més destacades (Crítica Marxista, Primo Maggio, Enquesta, Classe, Sociologia del Lavoro, Rassegna Sindacale, Prospettiva Sindacale, etc. . .) són fonts en les quals beuen amb més o menys regularitat la gent d'aquí. "Il Manifesto", "Lotta Operaria", "Autonomia operaria" han estat pols de referència per al debat de certs sectors de l'esquerra.

Pel que concerneix la salut i el treball, el model italià d'intervenció en la fàbrica i el model de territorialització de la salut, coneguts a través d'autors con Oddone, Marri i la revista "Medicina dei Lavoratori", s'han vist reflectits en experiències iniciades darrerament per alguns Ajuntaments com és el cas del Centre de Salut Laboral de Cornellà i el de Barcelona. Tant l'Escola de Formació i Acció Sindical (EFAS) de la USO com després l'editorial Avance, han publicat la traducció de "L'ambiente di Lavoro" on s'exposa el model d'anàlisi sindical dels riscos derivats de les condicions de treball. També en els models de formació sindical, s'hi troba la petjada italiana; així com en les discussions sobre la ciència i el progrés tècnic mercès a les aportacions de Momigliano, de l'Institut Gramsci, etc...⁹.

Amb menys intensitat, també han arribat influències dels sindicats i moviment obrer francès. Posicions com les de la CFDT, potser més irradiants en anteriors temps, i autors com Mallet, Belleville, Gorz han assenyalat nous camins per a l'acció sindical i plantejat les noves formes que prenen certs sectors de la classe obrera.

Però el pes dels autors francesos s'ha fet més notori en el camp de l'estudi del Treball. Per exemple, es podrien citar les obres, del ja anomenat Gorz, de Coriat, de Linhart, sobre la divisió del treball i el Taylorisme, de Freissenet sobre la desqualificació de la força de treball, els mètodes de LEST i del R-NUR per a l'anàlisi de les condicions de treball, etc. . .

Els autors més incidents en les bibliografies per a estudiants de Sociologia del Treball a casa nostra, continuen essent els francesos. Es tradueix el manual de P. Rolle que prossegueix la tradició dels Friedmann-Naville, Bolle de Bal i Mottez.

En la vessant de l'òrbita empresarial tampoc no han passat desapercebudes i curiosament estan arribant al gran públic, les obres de Servan Schreiber.

En canvi el paper dels països anglosaxons és un xic diferent. L'ideari produït a la República Federal Alemanya perd en aquests anys un cert terreny. Els diferents sistemes de participació, i la cogestió en particular, han deixat d'ésser un dels grans temes de debat. Els autors alemanys, no són gairebé traduïts i tampoc no es veuen reflectits en l'obra escrita de la gent d'aquí. Talment passa amb els textos sindicals, malgrat que les bases que inspiren el model sindical alemany semblen orientar les actuacions de l'UGT.

Tanmateix Gran Bretanya i Estats Units continuen pesant ja sigui en els sectors empresarials com en els dels estudiosos del treball. Per tant, no són desconegudes les tesis de les Escoles de Relacions Humanes i les de les Relacions Industrials a través d'autors com Roberts, Kerr, Clegg, Flanders i Dunlop, alguns dels quals han estat traduïts. Bell en el camp de la informàtica i els ordinadors, Druker en el de la gestió operacional i la investigació operativa, Levinson en el de direcció per objectius o els mateixos Galbraith, Argyris, etc. . . també tenen ací un relatiu ressò. Cal assenyalar també a un nivell més divulgatiu, l'obra de Toffler, i el fet que la dita "Escola de Harvard" aporta moltes de les obres traduïdes i publicades en les col·leccions empresarials autòctones.

Per acabar, en el terreny de la història, però també afectant la metodologia i molts dels temes implícits dels sociòlegs del treball, cal ressaltar les últimes recerques dels historiadors anglesos com Thompson i Hobsbawm. Sense desconèixer la presència minoritària però real, del pensament radical americà i les seves aportacions sobre el valor del treball productiu, improductiu, domèstic, etc. . .

Per a un balanç temàtic

Estudiades les principals àrees d'interès d'aquests darrers anys dins la Sociologia de Treball, bo serà que s'explicitin més acuradament quins han estat els temes més tractats en les diverses publicacions.

En primer lloc, hi ha una sèrie dedicada als principals teòrics sobre el sindicalisme, el moviment obrer, i la seva estratègia, on apareixen reflexions entorn de les diferents formes d'entendre el sindicat ¹⁰. També cal fer menció d'un seguit d'articles que reflecteixen les diverses ideologies i opcions del moviment obrer (els de J. Martínez Alier i d'Aulo Casamayor a "Cuadernos Ruedo Ibérico" núm. 43-45 i 58-60; els de J. Estivill, A. Martín, J. Aznar i J. Vergés a la revista "Transición" núm. 10-11, 17 i 20; el de M. Pujades a "Taula de Canvi" núm 4). Tots són però en la seva major part, fruit d'una visió encara massa puntual, posat que la conjuntura, de la qual són fills, no ha permès una reflexió més global sobre la teoria sindical.

Dins l'apartat teòric, podem considerar un grup de publicacions que fan referència a la formalització jurídica que ha modelat les relacions de treball durant aquesta etapa i les qüestions més concretes de l'acció sindical (I. Albiol Montesinos, *Representación sindical en España*; F. Pérez Amorós, F. Almendros, E. Rojo, *Régimen sindical, participación y regulación del despido en el Derecho Europeo (Francia, Italia, Inglaterra, R.F.A.)*; J. Lluís i Navas, *El condicionamiento jurídico del ejercicio de la dirección o jefatura de empresa*. I els

articles de F. Celada, J.A. Villamor, M.Ludevid, E.Durán a "Transición" núm. 30,4,12 i 18).

A continuació cal destacar tot un seguit de publicacions que mostren la creixent preocupació vers el tema de l'organització del treball. Les aportacions de J.N. García Nieto en el llibre *Tiempos Modernos*, i de J. Molsosa en *La organización del trabajo: cómo funciona la empresa capitalista* són els exemples d'una tasca que s'ha vist acompanyada recentment pels articles de J.R. Tomás i J. Estivill a la revista "Sociología del Trabajo" núm. 1, els de Recio i Vergara a "Revista Mensual" Vol. 4 núm. 5, dedicada monogràficament a aquesta problemàtica.

Una altra qüestió que veu augmentar el volum d'escrits, és la que gira a l'entorn de la salut i el treball; incidint tant en l'estudi dels aspectes qualitatius per damunt dels quantitius com en els esforços evidents per a explicitar les causes que hi ha darrera les xifres. Dels primers moments on regnaven els informes elaborats per metges i tècnics en Seguretat i Higiene s'evoluciona cap a una perspectiva molt més lligada al món del treball, tot i que els sindicats encara no manifesten directrius sobre un terreny tan primordial per als treballadors. Vegi's els diversos articles a la revista "Medicina de Empresa" núm. 3, vol. 10 i núm. 1 vol. 8, de M. Baselga, E. Castejón, S. Ripoll, A. Guarnier i el llibre *El accidente de trabajo* coordinat pel doctor Valverde; les ponències presentades: a les "Jornades de Salut i Treball" de març de 1979 a Barcelona; a les Primeres "Jornades de Sanitat del PSUC" del febrer de 1978; al VII, VIII i IX Congrés Nacional de Medicina de 1973, 1976 i 1979 respectivament, i al Congrés de Metges i Biòlegs que es va fer a Reus l'any 1980. També existeixen publicacions d'un nivell que podríem considerar més divulgatiu, com poden ser el llibre d'I. Fina i S. Castejón, *¿Qué son las enfermedades Laborales?*, i els articles apareguts a "Transición" núm. 17 d'I. Fina, E. González Duro, a "Mientrastanto" núm. 1 d'E. Rodríguez Farré, i a "Lluita Obrera" escrits pel col·lectiu J. Bialel.

La incidència de l'absentisme és un dels aspectes relacionats amb el procés productiu que ha estat tractat més tardanament al nostre país. Els empresaris són els primers interessats en parlar d'aquesta qüestió. Només cal recordar l'estudi de l'Institut Industrial de Terrassa l'any 1972, els del CEAM de l'any 1974 i la recerca feta al sector de la construcció per la FEC: *El absentismo en la construcción: una experiencia*, primer estudi que es planteja un seguiment en el temps del fenomen. Aquests estudis, són els primers en presentar una visió quantitativa del fenomen absentista, tenint en compte que la seva tipificació és producte del punt de mira empresarial. En el camp de les propostes teòriques sobre l'absentisme senyalem la ponència presentada per J. Estivill i I. Pons al Congrés de Toledo, de l'any 1980, així com les aportacions fetes des del camp de la medicina laboral, pels Doctors Gili Maluquer i Martí Mercadal, a "Medicina de la Empresa" núm. 1 i 2.

La incidència de la crisi en el món del treball, és un dels temes que darrerament està essent el protagonista dels escrits elaborats pels sindicats. Vegi's entre d'altres, el llibre de l'Equipo de Análisis Laborales. *Los trabajadores de la construcción frente a la crisis*; l'informe de la CONC *Sacar a Tarragona de la crisis. Alternativa de CC.OO. de Tarragona* i l'article a la revista "Sociología del Trabajo" núm. 4 de A. Martín *El movimiento sindical en una encrucijada: la lucha frente a las multinacionales*. La crisi també ha estat tractada des d'altres perspectives més globals i properes a la perspectiva empresarial. Vegi's J.M. Cullell, *Capitalisme i crisi econòmica a l'àrea occidental i peninsular*. Altres escrits també prou nombrosos intenten una aproximació més crítica al tema. Com a més representatius d'aquest tipus de reflexió teòrica podem citar A. Estradé i J. Abel Casado, *El nuevo corporativismo. Una salida capitalista a la crisis*. "Transición" núm. 14 i J. Iglesias, *Crisis, pactos y distribución de la renta en España*, "Revista Mensual" vol. 2 núm. 9.

El temari del mercat de treball i l'atur és també centre d'atenció preferent en aquests darrer anys, provocat per les repercussions de la crisi. Encara que una vegada més no s'ha assolit el cos d'una teoria elaborada, el debat és força intens, malgrat que no sempre s'ha

vist reflectit de forma escrita. En el núm. 30-31 de la revista "Documentación Social" hi trobem dos articles (J. Estivill i M. Roiz) que analitzen factors i sectors concrets del mercat de treball. En el núm. 4 i al 14 de "Transición", els articles de M. Gil i L. Fina apunten cap a consideracions de tipus més general sobre els salaris, el mercat de treball i la política econòmica: els núm 1 i 2 de la revista "Sociología del Trabajo" es fan ressò de la problemàtica sobre la qualificació i desqualificació de la mà d'obra, lligada al tema de l'organització del treball i de la Formació Professional, tot posant en qüestió les teories que relacionen l'augment de la qualificació amb un major grau de desenvolupament capitalista. Per a la Formació Professional vegi's els treballs publicats per O. Homs, J.E. Sanchez, F. Pesqueria, M. Comas i J. Vives.

La qüestió de l'atur i de l'ocupació ha estat tema d'interès per a la Conselleria del Treball de la Generalitat, la qual l'any 1979 va organitzar unes "Jornades sobre l'Atur" amb la participació de diversos especialistes, sindicats, partits i patronals,

L'anàlisi sociològica de les professions ha estat de sempre una àrea molt treballada. J. Marcos és un dels capdavaners d'aquestes investigacions. Ja el 1974 publicava *Los ingenieros entre el pasado y el futuro. Un estudio sociológico entorno a la práctica y a la imagen de la profesión entre los ingenieros industriales en Catalunya*; i posteriorment, *El conflicto de las clases técnicas, un falso problema*. Seguint aquest camí trobem l'estudi de J. Estruch i A. M. Güell *Sociología de una profesión: los asistentes sociales*. I a l'ensens cal esmentar els articles de J. Crespán. *Éls tècnics i els professionals en l'acció sindical* a "Taula de Canvi" núm. 4, de A. Zaragoza. *Tècnics i classes socials* a "Mientrastanto" núm. 1, i *Abogacía y Política*.

El tema de l'ecologia i de l'impacte de les noves tecnologies en el món del treball és una de les qüestions que acaben d'incorporar-se a l'àrea de la Sociologia del Treball. Encara que tot el publicat fins ara incideix marginalment en aquesta especialitat, es fa evident la influència de les publicacions d'autors estrangers, i el seu ressò en les revistes que tenen una visió més crítica sobre aquests fets. Veure "Transición", l'antiga "Materiales", l'actual "Mientrastanto", etc.).

S'ha volgut deixar per al final un punt poc tractat pels especialistes i estudiosos del món del treball, i que darrerament ha vist com emergien algunes aportacions provinents del món del feminisme, i de les militants sindicals més conscients: les qüestions de la relació entre les dones i el treball. En el primer cas hi ha una manca clara de teoria autòctona. La major part d'aproximacions al tema són derivacions dels estudis fets per les pensadores anglosaxones sobre l'anàlisi del treball domèstic. Vegi's "Transición" núm. 17 i 20, Genoveva Rojo *El trabajo doméstico, trabajo peligroso*, i S. Martí *El trabajo doméstico a revisión*; l'article de G. Adinolfi a "Mientrastanto" núm. 3: *Esquema sobre el trabajo doméstico*, i les ponències presentades per M. J. Izquierdo i A. Berengueres a les Jornades de Dones Independents, l'octubre de 1980. En el segon cas, cal parlar molt especialment de les publicacions de la Secretaria de la Dona de la CONC, que demés d'ésser les pioneres en aquesta mena de treball fins ara en tenen l'exclusiva. Vegi's les ponències presentades a les Primeres i Segones Jornades de CC.OO. sobre la dona treballadora: *La mujer un paro silencioso* (també publicat a Transición núm. 27) i *Proteccionismo y Discriminación de la Mujer en la Legislación Laboral*. Els llibres publicats sobre aquest tema són escassos. Una petita mostra del que s'ha fet pot ésser L. Falcon, *Los derechos laborales de la mujer*; M. K. Benet, *El ghetto de las secretarias* i AA. VV. *El ama de casa bajo el capitalismo*.

El paper de la sociologia del treball

El període de temps que abasta aquesta anàlisi es també el del reconeixement de la Sociologia del Treball com a especialitat a Catalunya. Un primer indicador pot ser-ne el que més

d'una vintena de membres de l'Associació Catalana de Sociologia, segons el seu anuari, diuen estar interessats o dedicar-se professionalment a aquesta especialitat. Segons dades del 2n. butlletí són més de 10 els Centres on s'imparteix la docència d'aquesta matèria, a la Universitat i a les Escoles Universitàries d'Estudis Empresarials, o bé a d'altres institucions similars¹¹, i ja sigui sota el nom de Sociologia del Treball, Sociologia de l'Empresa o Sociologia Industrial.

Tal procés d'institucionalització, especialment a la segona etapa d'aquest període, passa per l'aparició, l'any 1979, de la revista *Sociología del Trabajo*, que recull aportacions sobre els temes més punyents del món del treball. És l'època de la creació de l'"Asociación de las Relaciones de Trabajo del Estado Español" (ARTEE), que promou l'intercanvi entre tots els que viuen i s'interessen per l'anàlisi de les relacions de treball, tot tractant-ho des d'una perspectiva interdisciplinària. Amb aquest motiu l'ARTEE va convocar un primer col·loqui l'any 1978 sobre el "Movimiento Obrero y la Organización del Trabajo" celebrat a Madrid.

Aquesta capacitat d'organització i de presència pública de tots els interessats per les qüestions del treball queda reflectida igualment pels diversos Congressos i Jornades realitzades aquests tres darrers anys. Les ja citades "Jornades sobre l'Atur" de 1979 i el seminari del LEST celebrat a l'ICE de la Universitat Politècnica, l'any 1978; les "Jornades de Salut i Treball" convocades per la Coordinadora de Laboralistes de Catalunya i la Societat Catalana de Seguretat i Medicina del Treball, i el seminari sobre Economia i Treball realitzat a la Universitat Autònoma, l'any 1980.

La presència del tema treball al món editorial, si bé veu desaparèixer una de les col·leccions pioneres en les seves aportacions a l'àrea de la Sociologia del Treball —"Trabajo y Sociedad" de l'editorial Nova Terra— també veu el naixement de la col·lecció "1º de Mayo" a l'editorial Laia. Seguint un enfoc diferent continua la tradicional "Serie de Estudios Jurídicos" de l'editorial Tecnos i desapareix definitivament la col·lecció "La Empresa y el Hombre" de Rialp.

Les investigacions, sempre estan vinculades a les necessitats i als objectius més directes dels sindicats, dels empresaris o dels universitaris. Serveixen d'exemples, les enquestes i estudis fets per la CONC sobre "Comités de Empresa", "Condicions del Treball al Sector del Metall" i "Condicions de Treball de la Dona". Els estudis sobre "La Patronal", "El moviment obrer i la qüestió nacional", "Les Seccions Sindicals", "Les Multinacionals", "Les condicions de Treball a les Mines d'Astúries, a l'Hosteleria de Mallorca i al sector químic de Catalunya", realitzats per membres del Centre d'Estudis Socials de Barcelona¹².

Nogensmenys interessants són les recerques desenvolupades a l'Institut Territorial de Seguretat i les encapçalades per M. Baselga sobre qüestions de Salut i Treball. (Recordem entre d'altres la confecció del mapa de sinistralitat de Catalunya).

Unes primeres conclusions

Enllà del problema ja posat de manifest repetides vegades en aquestes pàgines sobre la manca de teoria i metodologia específiques, la impressió que es dedueix d'una primera aproximació a la Sociologia del Treball d'aquest període, és el procés de clarificació que s'ha seguit en aquest terreny després de la mort del dictador. Aquest aconteixement, propicia la irrupció pública dels veritables protagonistes del món del treball, fet que es tradueix tant en llur institucionalització com en llurs escrits, i facilita la identificació en el seu respectiu bàndol de cadascuna de les parts interessades.

El procés de desemascarament d'una situació generada pel franquisme passa per una doble etapa. En un primer nivell les forces protagonistes del món del treball es veuen abocades a unes necessitats que segueixen una doble dimensió. Com ja s'ha vist en l'anàlisi dels

anys 1974-76, en aquest període queden reflectides les aportacions fetes per a explicitar qui són i quina és la seva actuació. Aquesta etapa és també la del tractament i l'estudi d'una temàtica de signe més generalitzador per oposició a una segona on predominen les publicacions sobre temes més puntuals i específics.

Així aquests anys, tant els sindicats com les associacions patronals dediquen llurs esforços a aconseguir cohesionar-se internament per mitjà fonamentalment del que es podria qualificar com procés d'informació-formació. Per un costat reforcen els canals de comunicació interna (butlletins, informes, enquestes...) per tal d'informar llurs afiliats de l'estratègia de l'organització, de les resolucions preses davant de temes concrets (eleccions, pactes, estatut dels treballadors, crisi econòmica, etc.), i de llurs activitats. I per l'altre, la formació és també considerada com a vehicle transmissor de les idees i els valors que configuren el marc de les respectives organitzacions.

Si hom fixa l'atenció en els membres que constitueixen la major part dels equips que elaboren els papers d'informació-formació, hom troba difícilment altres noms que no siguin els d'especialistes lligats a les organitzacions fins ara considerades. Això no significa una condició sine qua non per a tots els qui desenvolupen llur tasca en el terreny de la Sociologia del Treball. Però posa de manifest la problemàtica existent a l'entorn de l'articulació dels intel·lectuals amb el món del treball. Aquesta articulació sempre complexa, fa que en aquest cas la relació entre coneixement científic i ideologia sigui encara més laboriosa.

Sigui com sigui l'enfoc que els diversos especialistes donin a llurs recerques i publicacions, queda prou clar que la Sociologia del Treball pren noves orientacions posat el nou marc de les relacions del treball. Si a la dècada dels 60 el desenvolupament econòmic basat en una forta industrialització generava una Sociologia del Treball que podria ésser caracteritzada com a pròpia del sector secundari, els anys 80, hereus de la crisi iniciada vers la meitat del 70, continuen les reflexions encetades per aquesta i hom pot parlar d'una Sociologia del Treball del sector terciari i àdhuc del que molts anomenen quaternari. La necessitat de trobar sortides a un model "desarrollista" que ha fet fallida, qüestiona el valor del treball productiu, qüestionament sentit per un nombre cada vegada més important de treballadors. Les velles idees sobre l'alèrgia al treball, el treballar menys per a treballar tots, el dret del treballador al lleure, etc...

El canvi que tot això comporta motiva l'afany per a analitzar qüestions tals com la crisi de valors culturals o el sorgiment de noves actituds vers les institucions tradicionals. Darrerament tant els sindicats com les associacions patronals reforcen l'estudi de la incidència de llurs organitzacions enfront de l'Estat i dels processos autonòmics. Conjuntament amb aquesta perspectiva global, sembla que cada dia esdevingui més fort l'interès envers les recerques sobre el que podria anomenar-se "Micro-Sociologia del Treball" o anàlisi de les relacions del treball tal i com es produeixen a l'interior de les fàbriques (estudis sobre les condicions de treball, les noves tècniques d'organització del treball, les qüestions de salut, etc.).

L'ampli ventall d'oportunitats que tots aquests temes suggereixen, fan que aquestes notes puguin rubricar-se amb un cert grau d'optimisme. El repte però implícit en l'evolució del marc de les relacions del treball, planteja una alternativa a la Sociologia del Treball. Una possibilitat, passa pel tancament sobre si mateixa, no volent reconèixer les noves dimensions, i l'altra, per l'obertura i acceptació d'aquestes, tot i corrent el risc de perdre allò que constitueix el nucli més substantiu de la seva perspectiva. Aquest fet implica qüestionar bona part dels seus supòsits teòrics i metodològics dominants, fins ara, a la Sociologia del Treball.

Notes

- (1) Seguint les indicacions dels organitzadors de les I Jornades de Sociologia a Catalunya, va constituir-se el grup de Sociologia del Treball, en el si del qual, els autors, membres i col·laboradors del Centre d'Estudis Socials de Barcelona, varen responsabilitzar-se de portar a terme un balanç bibliogràfic en aquesta àrea d'acord amb les línies del treball senyalades. Aquesta comunicació, resultat de llur esforç col·lectiu, pren una forma necessàriament esquemàtica a causa dels límits d'espai de la publicació. Tanmateix s'ha constituït en el Centre d'Estudis Socials un fitxer consultable amb més d'un centenar de referències. Els autors tenen la intenció d'ampliar aquesta recerca passant a una lectura més valorativa.
- (2) Per a una ampliació de la discussió sobre la necessitat de globalitat i el caràcter interdisciplinari del tractament científic del treball, veure entre altres: Milton Daiber "*Divergent tendencies in Industrial Relations research*". *Industrial and Labor Relations Review*. Vol. 17. núm. 4. 1964, Kysley Laffer "*Relaciones de trabajo: su enseñanza y ámbito de aplicación*". Butlletí de l'Institut Internacional d'Estudis Socials núm. 5. Novembre 1968. F. Ferrarotti "*La sociologia industriale in America e in Europa*". Ed. Taylor. Torino. 1960 (pàg. 10 a 18). Rodolfo Quintero "*Elementos para una sociología del Trabajo*". Universidad Central de Venezuela. Caracas, 1963 (pàg. 14 a 23). Michael Hronsky "*Rôle et fonctions des Centres de Relations ouvrières et professionnelles en Tchécoslovaquie*". II Congrès Mundial de l'A.I.R.T. Ginebra, 1970. A. Etzioni "*Industrial sociology: The study of economic organizations*". *Rev. Social Reserch*. 1958. Guy Gaire "*Les syndicats ouvriers*" P.U.F. Paris, 1971 (pàg. 24 a 32).
- (3) Jordi Estivill "*Notes per a una història recent dels estudis del treball i producció intel·lectual i lluita de classes*". *Revista Aínes* núm. 1 Universitat de Perpinyà. Desembre 1974 (pàg. 101 a 134). També ha estat publicat en el recull de documents agrupats sota el títol "*Trabajo y sociología del Trabajo en España (1937-1975)*". Editat per J.J. Castillo, S. Castillo, J. Estivill, C. Prieto en el marc de la Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia de la Universitat Complutense de Madrid.
- (4) No és d'estranyar que, pràcticament, els números de la revista *Sociología del Trabajo* estiguin presidits per aital preocupació.
- (5) Una de les diferències entre aquest article i l'anterior és el del territori que abasta. El País Valencià en major grau i les Illes i Catalunya Nord tenen un volum prou considerable de publicacions, que encara haguessin complicat més la temptativa dels autors.
- (6) Algun dia caldrà escriure la història de la censura i no únicament des del punt de vista literari. La censura mesurava molt bé a qui anaven dirigides les publicacions. Així, les editorials obreres entre les que van sobresortir Nova Terra i ZYX eren molt més reprimides que les altres. A títol d'exemple, per a la col·lecció *Trabajo y Sociedad* varen ésser rebutjats més de 100 títols proposats en poc més de tres anys.
- (7) Per raons d'espai no es donen les cites bibliogràfiques completes. S'ha triat indicar només el nom de l'autor i el títol del llibre a fi d'exemplificar els diferents apartats. La referència completa es pot trobar en el fitxer confeccionat esmentat en la nota núm. 1.
- (8) S'agrupen els autors i tendències en funció de llur país d'origen.
- (9) És evident que una recerca a portar a terme seria precisament el que aquest apartat intenta suggerir. Llavors es podria ésser molt menys "l·listogràfic" i més explicatiu. Una vegada més, raons d'espai obliguen un determinat estil. Per a un aprofundiment de les primeres influències estrangeres, vegi's el pròleg de Jordi Estivill a l'obra de Dunlop *Sistemas de Relaciones Industriales*. Ed. Península. Barcelona, 1978.
- (10) Vegi's els llibres esmentats a l'apartat sobre l'eufòria productiva dels anys 1976-1977.
- (11) Vegi's el programa dels cursos a ESADE, EMI, EADA, ICESB, etc.
- (12) Per a veure les recerques lligades al món empresarial, vegi's l'apartat on es parla de la producció elaborada pels centres d'estudis de les organitzacions patronals.